

MAGYAR TÖRVÉNY – MAGYAR LÉLEK

TÖRVÉNY ÉS LÉLEK nem állanak olyan messze egymástól, mint első pillanatra vélnők. A törvény, általában a jog, rendszeresen valami magasztos, fölöttünk álló hatalomnak tűnik fel előttünk, mely beleszól életünk legbelsőbb ügyeibe is, de lelki szempontokra nem néz. Mert általános rendezésre törekszik, kegyetlenséggel vádoljuk. Pedig ha a jog nem is viselheti külön-külön mindnyájunk gondját, mégis a mienk, nagy összefüggéseiben jellemző a nemzetre, amelynek életét rendezi. Jellemzők elsősorban eredeti intézményei, de sajátos az is, hogy mit vesz az idegenből: legalább is egy kor arcára élénk fényt vet az, milyen intézményeket, elveket becsült leg többre más nemzetek jogalkotásának terméséből. A törvényben tehát a nemzet lelke nyilatkozik meg, ha az egész nemzet alkotja a jogot, vagy ha olyanok vesznek részt megalkotásában, akik híven képviselik az összesség gondolkozását. Ha viszont kevés számú, esetleg idegen érdekű, műveltségű, vagy idegen fajtájú kiváltságos kezébe kerül a szabályok megalkotása, a törvény idegen lelket tükröztet vissza.

Ilyen értelemben felvethetjük a magyar joggal szemben is a kérdést: magyar érdekeket szolgál-e? a mi műveltségünkből sarjadt-e? a mi lelkünkből származol-e? Fel kell ezt vetnünk azért, mert az utolsó száz évben mintha nem állana fenn lélek és törvény között az a szerves kapcsolat, amely a magyar multban fennállott. Márpedig a törvény nem közömbös hatalom, hanem közjogunk szerint a nemzet akaratának kifejezése, történetünk szerint a nemzeti művelődés szerves része. Minél több területét tölti el nemzeti életünknek a sajátos magyar szellem, annál erősebben őrzi meg az ország egyéniségét a fajok nagy versenyében.

RÉGEN NEM VÁLTAK EL EGYMÁSTÓL OLYAN ÉLESEN törvény és lélek, mint manapság. Hiszen a törvény egyeduralma nem olyan régi keletű nálunk: ma is a törvény és a törvényerejű szokás szerint kell a bírónak ítélnie, de a szokásjog mindjobban a bírói gyakorlattal olvad össze. Ha a régi magyar jog meg akarta volna fogalmazni ezt a tételt, a szokás és a szokáserejű törvény követését rendelte volna. Mai differenciált életünkben már szinte lehetetlen elképzelni, milyen volt a középkori ember joga. A szokás, nemcsak egyenrangú volt a törvénnyel, de azon messze felülemelkedett; a szokást nemcsak a kisszámú királyi bíróságok jelentették ki, hanem nagy vonásaiban a nemzeti köztudatban élt, részleteiben a vármegyék, városi és földesúri székek gyakorlata alakította. Könnyű megérteni, miért volt a szokásnak olyan nagy szerepe: a szokás szükségképpen mindig helyenként fejlődik ki, az országos szokás is számtalan helyi szokásból tevődik össze. A közlekedés, a végrehajtás, a kikényszerítés kezdetlegesebb fokán a központi kéz nehezebben jutott el a vidékre, a mai összpontosításról még álmodni sem lehetett. A helyi ügyek nem valami átgondolt elv

alapján, hanem a viszonyoknak megfelelően, természetesen kerültek a helyi hatóságok, a helyi bíróságok elé.

Nem hiányoztak persze a tételes jog nagy alkotásai sem. Szent István, Nagy Lajos, Mátyás király nagy szempontok szerint, tudatosan is alakította a magyar jog intézményeit. Tudjuk, hogy a javítás érdekében idegen gondolatokat is plántáltak a magyar rendszerbe, de hiszen az életképes jogélet beolvasztja és átformálja a neki megfelelő szabályokat, s az ő törvényeikkel is így történt. Az uralkodó életéhez és személyes tekintélyéhez kötött törvényeken diadalmaskodott a sokszor emberemlékezetet meghaladó, vagy a körülmények nyomása alatt rövid évek alatt keletkezett szokás.

Ennek a szokásjognak a tekintélye sem volt valami csekély. Hazánkban és külföldön számtalanszor hivatkoztak rá, de erejére legjellemzőbb, hogy Werbőczy István »Magyarország szokásjogának hármaskönyve« címmel terjeszti javaslatát a király és rendek elé, s a magyar jogot összefoglaló nagy művében a szokás címe alatt sokszor oldalakon át következnek az idézett törvények. A szokásjogi fejlődés adta meg a magyar jog *folytonosságát*.

Bárhogyan vélekedünk is a szokásjog lényegéről, abban szerepe van mindenképpen azok meggyőződésének, akikre a szokás vonatkozik, olyan mértékben, hogy ezek az esetek nagyrésztében a szokásjogi szabályt kövessék is. Ebből az következik, hogy amikor a nemzeti jogéletben a szokás az uralkodó, jog és lélek közt a kapcsolat sokkal szorosabb, mint a törvény egyeduralma idején. Innen van a középkor századaiban kialakult régi magyar jogunk *nemzeti jellege*: a maga egészében nem tudjuk más nemzetek jogrendszereihez hasonlítani, sem idegen intézmények alapján megérteni. A hasonlóság rengeteg, a közös gyökereket szinte már tapintani lehet, s az intézmény mégis egészen más, fejlődése már a mi körülményeinkhez igazodott. Jog és lélek kapcsolata akkor sem szakadt meg, amikor az idegen uralkodóház alatt a törvényalkotás gyakorisága és kiterjedése megnövekedett a szokásjog rovására, akárcsak Európa egyéb államaiban. A szokás a helyi bíróságok, a rendek kezében lévő országos vándorbíráskodás, a törökjárta helyek minden felső irányítás nélkül alakult szerveinek gyakorlatában háborítatlanul élt tovább. Az országgyűléseken most már nem az ország régi szokására, hanem a régi törvényekre hivatkoztak a királlyal és tanácsosaival szemben, még hozzá év és cikkely tömeges idézésével, ami a bécsieket nem kevésbé bosszantotta; de a magyar magánjog folytonosságát a Mohács előtti állapotokkal mégis Werbőczy Hármaskönyve tartotta meg, és a szokásjog, amelynek kifejezője akart lenni.

Amikor a »törökdlés, németjárás« után az ország jogszolgáltatását új alapokra fektették, a magyar szokásjog új virágzását lehetett várni. Felsőbíróságaink gyakorlatának kiemelkedő emléke, a Planum Tabulare című döntvénygyűjtemény mutatja, hogy háború és elnyomatás nem pusztította ki a magyar jogi gondolatot. De az intézmények maguk megéreztek az idő mulását: a felvilágosodás és nyomán a magyar reformkor már a haladás jegyében fordult szembe azokkal a több százados jogelvekkel, amelyek az atyák

Magyarországot megtartották az idegen túlerővel szemben. Nekünk nem adatott meg a fokozatos fejlesztés lehetősége; harcolnunk kellett, amikor szerencsésebb nemzetek békésen kereshették az új szükségletek új útjait. Legjobb szellemeink vezetésével legnagyobb nemzeti mozgalmunk törvényhozása végzett helyre nem hozható pusztítást régi jogunk testében. Az ősiség, úrbériség és a királyi adományrendszer eltörlése korszerűekké, de élő multunk egy nagy darabjával szegényebbekké tett minket.

MI LETT VOLNA, ha az osztrák elnyomás nem fojtja el csirájában az új magyar jog kibontakozását? Az ilyen kérdések sohasem vezetnek reális feleletekhez. A magyar bíróságok már nem egyszer megbirkóztak megváltozott idők, megújított jogtételek nyújtotta feladatokkal, bizonyára most is hívek maradtak volna az elődök hagyományaihoz. De ami lehetőség lett volna a forradalmi jelentőségű törvények hézagainak kitöltésére, a méltánytalanságok elsimitására, azt nemzeti reményeink gyászos meghiusulása végleg elzárta előttünk. Az 1852. évi ősiségi nyiltparancs – bár paradoxonnak hangzik – csak befejezte a magyar országgyűlés művét. Így lett a korszerűsítésből származó szakadás a folytonosság és nemzeti jelleg szempontjából nézve magyar jogunk katasztrófája.

De még könnyebben megérthetjük a reformok lázában élő, napok alatt évszázadok munkáját elvégezni akaró országgyűlés sietőségét a régi eltakarításában, mint azt a kissé homályos magatartást, amelyet az Országbírói Értekezlet (1861) tanúsított a régi magyar jog és a ránk kényszerített osztrák polgári törvénykönyv perében. Mai gondolkozásunk szerint természetes lett volna az oktrojált újat nem létezőnek tekintve felvenni a folytonosság fonalát ott, ahol megszakadt. Az értekezlet ellenben közvetítő álláspontra helyezkedett. Tagjai állhattak nem jogi befolyások alatt, gondolhattak a haladásra, amelyet a szerencsésebb viszonyok közt élő örökös tartományok joga számukra képviselhetett (telekkönyv, közjegyzőség, stb.), mindenesetre az ítéletet meghozták és ezzel – mint Vladár Gábor írja – utat nyitottak annak a befolyásnak, mely a következő évtizedekben kiforgatta a még megmaradt magyar jogot is sarkaiból, hogy a Magánjogi Törvénykönyv első javaslatában tetőpontra jusson.

Talán a közvetlenül megelőző korról szemben minden időben mutatkozó ellenérzésnek tűnnék fel, ha szerintünk igazságos ítéletet kellene mondanunk azokról az »állambölcsekről«, akik úgy akarták haladásunk igájába fogni a külföld legkiválóbb elméit, hogy a nagy fáradsággal készült idegen javaslatokat jobb-rosszabb fordítás útján átültették a magyar jogrendszerbe. Nem egy törvényünk valóban így is jött létre. A magánjog legnemzetibb részében, az örökési jogban csak Grosschmid fellépése háritotta el a teljes tabularását. A külföld ilyen meghódítása – kiáltott fel – nem uraság, hanem szolgaság, sőt valóságosabb, mint a politikai és pénzügyi függés, mert önkéntes! »Fordítmányokat« csak a külföld ért meg, ottis magyarazzák azokat bíróságai. »A hazai igazságnak ultimatum foruma tényleg oda költözik. Tényleg idegen törvény alatt áll

az ország. Az évezred óta önálló magyar jognak pedig, minden elegicus képzelődés nélkül, utolsó órája ütött. Irodalom? tudomány? melyet fakaszthat az a törvény, mely maga élve hirdeti: fordíts, ne gondolkozzál?«

A XIX. század mérlege a jogtörténetben is kétoldalú. Számos olyan reformot, törvényt, intézményt valósított meg, melyeket a rendi korszak évszázadai nem voltak képesek elérni. Alkotmányunk legfőbb forrása az 1848-as törvényhozás; a mai magánjogé és büntetőjogé az alkotmányos kor jogfejlesztése. Viszont a folytonosság és nemzeti jelleg elhalványodott, a fordító módszer uralkodott. De minek köszönhető az eddigi iránytól való hirtelen elhajlás? Nézetünk szerint a környezet és az értelmi szerzők személye felelős a jogtörténetünkben példátlan törésért. A régi magyar jogot az ország minden részéből összesereglett követek alkották országgyűlésen, vándorbíráskodást folytató uralkodók, nagybírák, ítélemesterek jelentették ki mandátumaikban, ítéleteikben, a néppel közvetlenül érintkező földesurak és megyei hatóságok alakították székeiken. A jogszolgáltatás színhelye az egész ország, alapja az újkor folyamán Werbőczy Hármaskönyve, mely maga is hasonlóan létrejött ítéletekre támaszkodik, környezete a nemesek kisebb vagy nagyobb köre, akiknél a magyar jog tudása elengedhetetlen követelmény. A szabadságharc utáni időkben a főváros jelentősége túlnyomó lesz, a főváros lakossága pedig megmagyarosodott német, szláv vagy zsidó. A nemesség, amelyet a nemzeti becsület védpajzsa nem védett meg a jobbagyfelszabadítást követő anyagi romlástól, nemcsak jogaiból, de birtokaiból is kiforgatva háttérbe szorul a magyarságtól lényegükben még idegen elemek mögött. De ne általánosítsunk könnyelműen: azok a magyar emberek, akiket a kapitalizmus fénykorának szédülete elragadott, semmivel sem voltak jobbak olyanoknál, akiknek vérében nem is élhetett egy ősi jog atavisztikus emléke. Más részről öröklési jogunkat éppen Grosschmid Béni mentette meg a teljes egyenlősítéstől, a Kollonich óta idegen joggal átjárt büntetőjogunkat Csemegi (Nasch) Károly helyezte időálló új alapra. Itt csak azt akarjuk hangsúlyozni, hogy az a környezet, az a levegő, amelyben az új magyar jog alkotói dolgoztak, nem volt már alkalmas arra, hogy beléjük oltsa az ősi felfogás elveit, vagy felébressze a szunnyadó populus Werbőczyanus tettekkészségét. Csodálhatjuk-e, hogy amikor gazdaság, irodalom, sajtó, közélet kezdett a miénktől ijesztően eltérő ábrázatot öltetni, a jog sem maradt meg olyanakk, mint azelőtt volt?

Álljunk meg itt: a jelen század jogfejlődéséről még nem vagyunk hivatva bírálatot mondani. Ha a mai jog alakító tényezőit kutatjuk, egyik tényezőnek az előbbieket szerint a régi alapoktól való tudatos vagy ösztönszerű elszakadást kell látnunk; a magyar jog telítését idegen elemekkel, a magyar élet vezetőinek hasonló elváltozása következtében. Ez a történeti háttér ugyancsak befolyásolja a mai kérdések megoldását: a múlt megtagadása maga is multtá lett s a párévtizedes intézményeket a hivatlanok sokszor mint ősi alkotmányunk alapjait védelmezik. A mai magyar jog másik tényezője a felmerülő szükségletek tömege és sokfélesége. Forrongó ko-

runkat valamikor talán egy új rend előkészítőjének fogják tartani. Mindenesetre azok a nagy politikai, gazdasági és társadalmi revolúciók, amelyek a XX. században földrészünkön és országunkon átviharzottak, minden más korszaknál rohamosabban változtatták meg a fennálló jogintézményeket.

A SOK ÚJ TÖRVÉNY, rendelet, bírói ítéletekben megnyilatkozó jogelv láttára ismét fel kell tennünk eredeti kérdésünket: merre vezet a magyar jog útja? Anélkül, hogy a mai jogfejlesztésről ítéletet kívánna mondani – azt még ma nem is teheti – önkéntelenül is aggályai támadnak a történeti szemszögből vizsgálódó jogásznak. Hiszen a külföldi nemzetek életében megtaláljuk a jogalkotás válságait, nekik is vannak meglepetésszerűen felmerülő nehézségeik, rajtuk is átjár a forradalmak levegője: de mintha akár a történeti folytonosság, akár a jelenben erőteljesen érvényesülő nemzeti szellem biztosítaná ilyenkor is az állandóság, az egység bizonyos mértékét. Az angol birtokjog például sok mélyreható változáson ment át az utóbbi évtizedekben, de egész intézmények átalakítása sem törte meg a XII. századi királyi bíróságok óta állandóan fejlődő Common Law most már megváltozhatatlanul angol jellegét. A francia jog a nagy forradalom gondolatvilágán épülő öt nagy kódex kereteiben fejlődik: a szakadást egy eszme alapján történt építőmunka követte s követi talán majd most is. Ugyanezt figyelhetjük meg napjainkban a német jogban, amely tudatosan utasítja vissza a megelőző kor alkotásait, hogy minden jogintézményt harmonikusan, a nemzeti szocialista világnézet alapján építsen fel. Figyeljük meg: vagy a mult számlálatlan nemzedékeinek egymásra épített érzésvilágával, vagy a jelen nemzedéket lelkesítő gondolkörrel mindegyik rendszer kapcsolatban van. Hová fejlődik azonban a magyar jog, amelynek – tudtunkkal – sem történeti folytonossága a régi jogrenddel, sem szerves összefüggése a mai generációban uralkodó eszmékkel nincsen.

Napjainkban országhatárok tűnnek el a térképről, nemzetek emelkednek fel és hanyatlanak le. A nemzethalál víziója ismét kísért, társtalanságunkban minden eszközt meg kell hát ragadnunk, amellyel állami és faji különállásunkat erősíthetjük. A magyar jogász nagy büszkesége, hogy a Kárpátok medencéjében sohasem voltak számottevő külön jogterületek, s még az ország szétdarabolásában is összetartó erőként működött a Hármaskönyv. Legújában sem megvetendő tényezője virtuális területi egységünknek, hogy az utódállamok jogalkotása nem tudta még teljesen kiszorítani a magyar magánjogot. De kell-e másra hivatkoznunk, mint a magyar alkotmány sokszor csak a Corpus Jurisban meglevő, lábbal tiport elveinek erejére a nemzeti küzdelmek során, hogy belássuk, mennyire nagy jelentősége van a jognak a nemzet életében, a szorosan vett jogi vonatkozásokon túl is? Egy nép joga életének kerete, amelyet hosszú időre alkot magának. A multtal és a jelenrel élő összefüggésben lévő jogrendszer túlélhet politikai és társadalmi megrázkódtatásokat is, a régi intézményektől elvágott, csak mindennapi szükségleteket szolgáló jogot az elnyomó egy rendelete hatályon

kívül helyezheti. Ha Grosschmid azt mondhatta a »fordító törvény-csinálási rendszerről«: »*létjogunk* serpenyőjéből van kidobva a súly, amit így a jövődő kezéből kiveszünk«, ezt a létjogot joggal láthatjuk veszélyeztetve akkor is, ha jogalkotásunk a hagyományokat csak alkalmi intencióinak megtámasztására használja fel, egyébként pedig sem ezekkel, sem valamilyen átfogó nemzeti gondolattal nincs összefüggésben.

Ezek szerint talán nem túlzás azt állítani, hogy jogunk önállóságának és ezzel fajtánk fennmaradásának biztosítója csak a jogalkotásban és jogfejlesztésben érvényesülő *tudatos magyar irányzat* lehet. Vagyis »*proprium ius*« megvalósítására kell törekednünk.

Látszólag joggal érhet az ellenvetés, hogy a nemzeti jelleg szempontja csak nagyon hátul következhetik a jogalkotásban. Első a szabály gyakorlatilag megfelelő volta; azután az egyéni érdekek minél kisebb sérelme, a korszellemhez alkalmazkodás, az érvényesítés lehetősége jönnek tekintetbe. Ha már magasabb eszményre van szükség, minden jogszabály végelemzésben az igazságosság megközelítésére kell, hogy törjön: emellett a sajátságok keresése csak különckedés, vagy antikvárius szenvedély. De mi mégis inkább valljuk Grosschmiddel: »A *ius proprium*, ez épúgy mint általában a nemzeti létel, az erőkhöz képes hol hiú ábránd, hol valósítható törekvés, de mindenkor szükséges nemzeti aspiratio. Nem a különtség, nem az önállósodás, de az, hogy e haza földjéből, a haza legében, a nemzeti gondolat melegéből és e haza értelmén, s ne csupán a fordító pennáján keresztül csirázzék, nőjön és fejlődjék ki az a törvény, amely az örökjogban elevenek és holtak felett ítélni hivatva van. Nem csupán azért, hogy már csak a teremtő működése villamfolyamától is a nemzet legyen nagyobb, de mert a jog is csak így lehet nagyobb.« Vannak viszont részei a jognak, amelyekben a külföldet »hátramaradás terhe alatt követni kell«, mert a művelt nemzetek a korszellem parancsa alatt állanak.

Ezek a szavak évtizedekkel ezelőtt hangzottak el. Azóta az emberi haladásba vetett bizalom erősen megrendült. Ma már nem ijeszt a hátramaradás árnya, s ami a legfontosabb: a korszellem már nem a nemzetközi egységet, hanem a nemzeti különállást parancsolja. Túl a múlt században a szabadelvűséggel együtt uralkodó nemzeti elven, ma már a faj sajátságainak szorgalmas kutatása folyik még jogi vonatkozásban is, mint azt még látni fogjuk. A körülmények ez egyszer szerencsés alakulása folytán az az elv, amitől olyan nagyon eltértünk, most mint az idő szava hangzik fel számunkra: a *ius proprium* kultusza ez egyszer nem a külföld utánzására készített, hanem saját értékeinkre irányítja tekintetünket. Most már nem csak arról van szó, hogy a saját jogrendszer olyan túlsúlyt ad valamely nemzetnek, amellyel a nagy versenyben előnyökre számíthat, s hasonló csoportosulásokat legyőzve politikai középpontá válhatik. Nemcsak dunavölgyi hivatásunkról van szó, amelyben Szent István koronájának misztikus gondolata még hatalmas segítőnk lehet. Egyszerűen arról van szó, hogy a népek versenyében sajátmagunkat csak úgy erősíthetjük meg, csak úgy tarthatjuk össze az amúgyis

centrifugális erőket, csak úgy tehetjük jogunkat valóban a magyar élet keretévé, ha nemzeti sajátosságainkat tudatosan megőrizzük, sőt ha lehetséges, azokat megillető és elvesztett helyükre iktatjuk vissza.

MIK AZ ÚTJAI ennek a jogi megújulásnak? Szinte természetesnek tűnik fel előttünk, hogy ha mai rendszerünk elszakadt a múlt hagyományaitól és elhajolt a széles néprétegek életétől, akkor ennek a két erőnek a működésével kell azokhoz visszavezetni. A *proprium ius* útjai tehát: a jogtörténet és a jogi néphagyomány.

A régi jogszabályok nemcsak koruk felfogásának tükrözői, hanem mindig egy adott helyzet megoldásai is. A jogalkotónak sokszor keservesen kellett megküzdenie az ellentétes érdekek, szerzett kiváltságok nehézségeivel és minden megnyilatkozása egyúttal válasz is volt egy akkor bizonyára fontos vagy éppen égető kérdésre. S azt még modernségünk büszke öntudata sem felejtetheti velünk, hogy voltaképpen nincs új probléma, csak a problémának van új és új arca. Különösen társadalmi szabályozásnál, amilyen a jog is, az alaphelyzetekben mennyi hasonlóság mutatkozik évszázadok különbségei mellett is! Szerzési vágy, családi önzés, társadalmi osztályok túlzott kiváltságai, feltörekvő rétegek nemcsak korunk sajátosságai. Még olyan különleges problémára is, mint a zsidókérdés, mennyi megoldási kísérletet lehetne idézni a magyar jogtörténetből. De a magánélet jelenségei sem mutatnak olyan eltérést a multtól, mint gondolnók. Nem szólunk itt természetesen olyan vívmányokról, amelyekről azelőtt jogszabály nem is lehetett, például légjogot nem alkothatunk régi magyar mintára. De az ősiség mélyén nyugvó alapelv, a »vérség őtalma«, mint Frank mondotta, bizony független korról és országoztól. Azokból a kísérletekből, amelyeket egy hosszabb jogfejlődés nyújt nekünk, sokkal több tanulságot vonhatunk le, mint azt régi jogszabályaink ódon nyelve és nehézkes kifejezései sejtetik.

Minden népek hasonló tanulságai közül azért nyúlunk most már a mieink felé, mert azokat a kísérleteket, amelyekből származnak, ezen a földön a *mi* őseink végezték el. Ebben a választásban semmi része nincs az érzelemnek. Nem szorul különösebb bizonyításra, hogy egy fizikai kísérletre milyen hatása van a hőmérsékletnek, a használt anyagok tulajdonságainak; ugyanígy a társadalom testén végzett kísérletezésnek is ezer és ezer helyi tényezője van. Egy kísérleti eredmény lehet tökéletes Izlandban, de azért még nem biztos, hogy nálunk nem végződnek ugyanaz a próbálkozás teljes kudarccal. A kolozsvári töltöttkáposzta, röviden, a magyarnak orvosság, a szásznak halál: vannak jogintézmények is, amelyek átültetése a magyar fajti teszi nyomorulttá. Ha tehát egy jogszabály esetleg már többször is bevált a magyar földön, régisége ellenére is jó hasznát vehetjük. Az élet sokszor a mi fajtánk bőrén igazolta a földrajzi és néprajzi tényezők hatását a jogalkotásra és főleg a jogszabályok érvényesülésére.

Csak egy példa: a mai magyar élet legégetőbb problémája a földkérdés. Nem is egy évszázad szabad forgalma megtanított arra, hogy nem minden haladás, ami annak látszik: a magyar föld nem

kerülhet akárki kezébe. Amikor arra törekszünk, hogy az újonnan teremtendő gazdaságok alatt valahogyan megrögzítsük a földet, talán még jó hasznát vehetjük az ősiség valamikor sokat támadt intézményének. Amennyire átka mai földbirtokmegoszlásunknak a hitbizomány gyökeréig idegen intézménye, annyira segíthetne bizonyos mérsékelt megkötöttség a család és esetleg a község javára. Ne felejtjük azt sem, hogy a szomszédos gazdák, sőt az egész jobbágyközség közös gazdálkodásának formáit is kitermelte a mi régi jogunk, s ezekből a jogközösségekből még sokat tanulhatunk akkor, amikor a túlságos elaprózás elleni védekezésről van szó. Az sem természetlen gondolata régi jogunknak, hogy a birtok a szent koronától származik és arra is száll vissza a család kihalása esetén. Az új telepeseket fajfenntartó és nemzetvédelmi kötelezettségekkel kellene a szent koronához kapcsolnunk, mint arra a vitézi birtokoknál kezdeményezés is történt. Ennek az intézménynek áldásos működése bizonyosság arra, hogy a régi jogi felfogás oltóága milyen jó gyümölcsöt teremhet a nemzet fáján.

Ha azonban a jogtörténettől ennyit várunk, nem szabad azt úgy elhanyagolnunk, mint a múltban történt. Ennek a nemzeti tárgynak a művelése nemzeti kötelesség. Mégpedig kétarcú mivolta, a jogi és történeti szemlélet kapcsolatánál és állandó feszültségénél fogva kettős irányban kell a jogtörténetet kialakítanunk. A történeti szemléletnek fel kell dolgozni a fejlődés menetét, általában és egyes intézményekben egyaránt. Az általános történelemmel kapcsolatban szolgálhatja ez a szorosán vett »jogtörténelem«, a nemzet magamegismerését. De emellett a jogi szemléletet kell munkába állítani azzal a céllal, hogy régi jogunk szabályait ne történelmi egymásutánban, hanem dogmatikusan, mint szabályrendszert tárja fel. Ez a »régi magyar jog« névvel illelhető tudományág, amelynek oktatását már Grosschmid sürgette, mai szemmel hatolna le az előttünk járt nemzedékek jogi gondolkozásának mély kincsestárába, hogy az egyes korok különbségének elhomályosítása nélkül a mai jogalkotónak is útmutatást nyújtson. Itt elsősorban a velünk közelebbi érintkezésben álló elmúlt századok megismerésére volna szükség. Így elengedhetetlen a XVIII. század magyar bíráinak döntvényeit, a Planum Tabularét végre mai szemmel feldolgozni, hogy az 1848 előtti idővel a folytonosságot legalább a judikaturán keresztül felvehessük. Hogy ebből a gyűjteményből mit lehet kibányászni, azt a Fejezetek szerzője már megmutatta.

Hiszen épen a mai joggyakorlat a tanunk, hogy a szél fordul. Hivatott ismerője, Vladár Gábor mondta, hogy a királyi kúria újabb döntvényeiben mind gyakrabban tér vissza régi jogunknak hamisítatlan forrásaihoz, s az ősiség, nota infidelitatis régi magyar elvei szerint fejleszti tovább a fennálló intézményeket. A magánjogi törvénykönyv javaslatának újabb formája pedig elfordul a réginek másoló metódusaitól és mindjobban erre a gyakorlatra támaszkodik. De várhatjuk-e bíráinktól, hogy terhes hivatali kötelességük mellett maguk merüljenek bele az oklevelek és törvények beláthatatlan tömegeibe? Itt a jogtörténészeknek van nagy nemzeti hivatásuk, de erre csak akkor találhatnának kellő számú lelkes munkatársat, ha a régi

magyar jog dogmatikus alapon a jogtudori szigorlatok tárgyai közé tartoznék. S ez biztosítaná csak a jogászképzés kellő nemzeti alapjait, úgy, hogy az egyetemekről kikerülő fiatal nemzedék már magyar jogi kategóriákban gondolkozzék s így öntudatlanul is átforgalmájon minden idegenből jövő impulzust. Tulajdonképpen a magyar jogtudomány »kondicionálása« a legfontosabb teendőnk, ezt pedig gyakorlat és tudomány a jogászneveléstől várja. Ezt épen illetékes helyről hallottuk nemrégiben, mikor Vladár Gábor így fogalmazta meg az igazságszolgáltatás igényeit a jogászképzéssel szemben: »Csak akkor várhatjuk bíráinktól jogunknak konzervatív irányú s a magyar jogfejlődésnek megfelelő továbbépítését, hogyha már az Alma Mater emlíni szívják magukba a nemzeti intézmények szerepétét és azt a meggyőződést, hogy idegen népek közé ékelt kis nemzetnek el kell tűnnie, ha nem ápolja azt, ami környezetétől elválasztja.«

A MAGYAR JOG MEGÚJHODÁSÁNAK másik útmutatója a magyar jogi néphagyomány. Szokatlan és merész dolog a tételes jog mellett vagy az ellen fennálló, csak a helyi szokásjogban élő rendszernek példaként felállítása. Hiszen a szabályoknak, szokásoknak és jelképeknek ez a nagyrészt még ismeretlen tömege nincs írásba foglalva, nem egységes, de nem is nyilvános; csak fáradságos kutatással lehet nyomára bukkanni s akkor is bizonytalanságával sokszor csalódást okoz. Mégis úgy vélem, hogy ezt a hagyományt megismerni nemzeti kötelességünk. S ha a jog része a nemzet életének, a jogintézmények pedig műveltségének termékei, a más területek eredményeinek intését nekünk sem szabad elhanyagolnunk. Az irodalomban már száz éve addig nem is álmodott virágzást idézett elő a népköltészet és a népnyelv behatolása arra a területre, amelyet addig csak deákos, németes, franciás iskolák követői műveltek. Az érzelmes idegen dallamokban, keleties cigánymuzsikában elposványosodott magyar ének és zene megújodott, mikor művelői visszatértek az ősi dallamoknak a nép ajkán élő kifogyhatatlan kincestárához. A művészet, viselet, tánc, színjáték most kezdi felfedezni a néphagyományt s ma még be sem látható fejlődés útján indult el ezzel. Mi bizonyítja, hogy népünk éppen csak a jog terén nem képes eredeti alkotásra? Épen az ellenkezőjét olvashatjuk jogtörténetünk lapjain. Györffy István a magyar művelődéspolitikai bibliáját hagyta ránk »A néphagyomány és a nemzeti művelődés« című munkájában, végrendeletül. A magyar életnek nincs olyan területe, amelyben ne kellene tennünk valamit, hogy áthassuk magyar lélekkel a tőle sokszor elpártolt kultúra termékeit. A jognak itt azért kell előkelő helyet elfoglalnia, mert népünk életének alakításában hatalmas része van. S ha visszatér a földhöz, hogy erőt merítsen belőle, bizonyára jobban meg fogja ismerni igazi feladatait is.

Azt mondom tehát, hogy a nép ajkáról gyűjtsük össze leendő tételes jogunk szabályait? Korántsem. De féltő gonddal kell összegyűjtenünk a magyar jogi multnak minden olyan emlékét, amely a nép lelkében és tetteiben időtállóan bizonyult, s minden olyan megoldást, amelyet maga az élet, nem pedig a bürokrácia alakított ki.

Egyszóval a magyar jog lelkiismeretes művelőjének meg kell ismer-
nie a nép jogi gondolkozását, hogy *elveket* szűrjön le belőle a jog-
tudomány műveléséhez; hogy ne legyen a jog idegen éppen azoktól,
akik számára alkotják, hogy ne tartsák úri huncutságnak, amelyből
csak a fiskális gazdagodik.

A gyakorlati jogász nem ok nélkül követel tőlünk példákat.
Ahogyan az imént rámutattunk multunk néhány egészséges és fel-
használható gondolatára, úgy a néphagyományból csak felületes
böngészés alapján is több alakító elvet emelhetünk ki. Lévai tanul-
mányútamon legjobban a paraszt öröklési rendszerben a munka
megbecsülésének mindenek felett álló elve kapott meg. Aki a bir-
tokban évekig dolgozik megelégedett szülei mellett, annak elsőbb-
ségi igényét, nagyobb részesedését szó nélkül ismerik el korábban
kiházásodott, mesterséget tanult testvérei. Hasonló gondolat a leá-
nyok kisebb arányú részesedése is, amelyet a birtokelaprózás meg-
gátlására gyümölcsöztethetnénk tételes jogunkban. Ma az a helyzet,
hogy ügyvédek és közjegyzők »világosítják fel« a parasztlányt, hogy
neki is éppen annyi joga van az örökségre, mint évtizeddel több
munkára visszatekintő fitestvérenek. De érvényesíthetők a közös
használatnak, a közös erdő-, legelőgazdálkodásnak aprólékosan
kialakult elveit is a kollektív gazdálkodás sürgetővé vált bevezetésé-
nél. A magyart és székely kalákát a tételes jog támogatásával a
magyar szolidaritás hatalmas lendítőkerekévé tehetnők. A hagyomá-
nyos szervezeteknek, a falunak és a tizednek felélesztésével el-
érhetnők a közigazgatás útján amúgyis nehezen megközelíthető célt,
hogy hazánkban ne legyen magyar testvér, aki gondozás, ellátás, se-
gítség nélkül marad.

AZT MONDOTTUK, hogy a jogtörténet és a jogi néphagyomány
megismerése közelebb vezet bennünket a magyarabb jog eszméjéhez.
A nemzeti jog gondolata csak 1861 óta kísért, mióta az Országbírói
Értekezlet részben meghagyta hatályában az idegen osztrák jogot.
Elkeseredett eszmeharcok folytak a nemzeti jog védői és a minden-
áron való haladás hívei között. Ekkor írta Grossschmid, hogy »a ró-
main és angolon kívül alig van még egy államiság, mely annyira
nemzeties és a nemzeti jellemmel annyira bensőleg egybeforrt s
oly jellegzetesen kidomborodó köz- és magánjogi intézményvilágot
volna képes felmutatni, mint a mi 48 előtti államrendszerünk...
Ezt úgy is lehet kifejezni, hogy a régi magyar állam- és intézmény-
alkotás az intézményi individualitás – *proprium ius* – bizonyos
fokát tükrözi vissza, minőt nem akármely nemzet képes felmutatni.«

Mégsem volna hiábavalóbb vállalkozás, mint a magyar jogot
egy fejlődési fokon megállítani, vagy méginkább visszavinni egy
régebbi stádiumába a nemzeti, népi jog címén. Régi jogunk egyik
legnagyobb támadója, Széchenyi István találóan írta: »A 11- s 14-dik
század törvényei elégtelenek és hibásak voltak a 17-dik század szük-
ségeire s így a 17-dik századiak elégtelenek s hibásak a 19-dik szá-
zadéira, úgy mint minden bizonnyal mai napokban – habár a böl-
csesség serlegét legutolsó cseppig kiürítnők is – nem fogunk hazánk
javára s díszére mindent olly józanon elintézhetni, hogy azon utóink

koronkint s fokonkint határtalanul ne javíthatnának még... Ki azt állítja: 8 századon fénylik keresztül alkotmányunk mozdulatlan, nem végzé iskolái philosophiáját s nézze felébredése végett törvénykönyveinket!«

Akit tehát a »mi a magyar« kérdése nyugtalanít a jogra és alkotmányra nézve, az örök értékek megtartásának és a korszerű változtatásnak őrlő kövei között vergődik. Ravasz László találóan mondotta, hogy az irodalomban és művészetben nincs olyan vonás, amelyet mérővesszőül alkalmazva meg lehetne mondani: ez az alkotás magyar, ez nem magyar. A görög szellem útját sem lehetett adott korszakban lezárni, s ezzel megmerevíteni a jövő fejlődését: »a görög szellem ezentúl ezt meg ezt a mintát köteles követni, különben nem nevezhető görög szellemnek. Periklessel nem záródott le a görög szellem, nem záródott le Justinianussal sem«. Ugyanígy vagyunk a magyar joggal. Nem mondhatjuk ki, hogy a magyar jognak szentistváninak, nagylajosinak, mátyásinak vagy werbőczyánusnak kell lennie. Nem szabhat normát a jog szabad fejlődésének sem a jogtörténet, sem a jogi néphagyomány.

Utópia tehát a magyarabb jog eszméje? Korántsem. De megvalósítását jogon kívüli tényezőkben kell keresnünk. Az átvett intézmények és szabályok akkor válnak magyarokká, ha illenek a mindenkori magyar társadalom állapotához és a mindenkori magyar észjárás elveihez. S ma minden gondolkozó ember érzi, látja, hogy napról-napra jobban kialakul az új magyar társadalom, formálódik az igazi magyar közvélemény. Talán azt mondhatnók: minél jobban kirekesztjük a befurakodott idegeneket, annál jobban megértjük egymást. Ebben a nagy közös élményben csak azok nem részesek, akik szándékosan bedugják szemüket és fülüket az új világ előtt. A magyar élet kérdéseire ma már minden gondolkozó magyar csak egyféle választ adhat; jól tudjuk, mi az a válasz. Tennünk, alkotnunk kell, mint alkottak Szent István, Nagy Lajos, Mátyás és Werbőczy. A magyarabb jogot is ez az új magyar gondolatrendszer fogja megteremtteni, s ez egészen más lesz, mint bármelyik régi jogrendünk, de mégis magyar lesz, mint Szent Istváné, Lajosé és Mátyásé. Ebben a nagy alkotásban munkát kér, mint szerény segítő-társ, a jogtörténet és a jogi néphagyomány.

BÓNIS GYÖRGY

Jegyzet. Tanulmányunkban számos alkalommal idéztük a magyar magánjog nagymesterét, *Grosschmid Bénit.* A fordító törvénycsinálás kritikáját lásd a Magánjogi tanulmányok I. kötetében (Az örökösödési törvénytervezetről, 1882–3), 550. kk. l., a hazai igazság ultimum forumának idézete 554. l., létjogunk feltétele 556. l., a jus proprium kísérletéről szóló idézet 552. l., a hátramaradás terhe: Magánjogi tanulmányok I. (öröklött és szerzett vagyon, 1877–9) 153. l., a fajsúlytöbblet: Magánjogi előadások (Jogszabálytan, Budapest, 1905) 40. l., a vérség ótalmának mai érvénye: Magánjogi tanulmányok I. 112. l., a régi magyarjog oktatása: Magánjogi előadások 49–50. l., a magyar proprium ius idézete u. o. 39. l. – A régi magyar fejlődés szokásjogi jellegére lásd *tölem:* Törvény és szokás a Hármaskönyvben (Kolozsvár, 1941, Acta Juridico-Politica 2.) – A mult század megítéléséhez lásd *Vécsey Tamás:* Széchenyi és a magyar magánjog. (Budapest, 1895.); *Tóth Lőrinc:* Az ősiségi s

egyéb birtokviszonyokat rendező 1851...-ki legf. nyiltparancs ismertetése és magyarázata. (Pest, 1853); *Szladits Károly*: A magyar magánjog jellegváltásai az utolsó száz év alatt (1840–1940), Illés-Emlékkönyv (Budapest, 1942), 486. kk. l., és *Vladár Gábor*: A jog elhajlása az élettől, Magyar Jogi Szemle, 1938. 83–84. l. A jogi oktatásra vonatkozó nézete: Milyen legyen a jog tanítása az egyetemen az igazságszolgáltatás szempontjából? Magyar Jogi Szemle, 1937. 67. l. A joggyakorlat visszahajlására ugyancsak *tőle*: A hatályos jogszabályok összegyűjtése. Magyar Jogászegyleti Értekezések 1933, 296, 307, 308 l. – A jogi néphagyomány hazai irodalma: *Mattyasovszky Miklós*: Törzsöröklési jog és törzsöröklési szokás (Budapest, 1904); *Tagányi Károly*: A hazai élő jogszokások gyűjtéséről (Budapest, 1919); *Bruckner Győző*: A magyar jogtörténetírás folklóre-isztikus hiányai. (Miskolc, 1926); *Szendrey Ákos* cikkei az Ethnographia 1936. és 1937. évfolyamaiban, és ugyancsak *tőle*: A közigazgatás népi szervei (Budapest, 1919); *Popp László*: Népi jogszokásaink (Ethnographia, 1939. évf.); Kiskunhalas népi jogélete (Budapest, 1941), és Magyarabb jog felé (Bartha Miklós Társaság kiadv. VI. Budapest, 1942); *Bónis György*: Magyar jogi néphagyomány (Magyar Szemle, 1939. június) és Egyke és jogszokás a Garamvölgyén (Társadalomtudomány, 1941. 3. sz.) – A változó alkotmányokról *Széchenyi* a Hitel befejezésében írt (*Szekfü Gyula*: A mai Széchenyi, Budapest, é. n. 166–167. l.); *Ravasz László* szavait lásd A magyarság c. cikkében (Mi a magyar? Budapest, 1939.) 32. l.